

PRIMITIVOS FLAMENGOS

OBRA: O XARDÍN DAS DELICIAS

AUTOR: O BOSCO (HIERONYMUS BOSCH)

CRONOLOXÍA: 1510-1515

ESTILO: Gótico flamenco (Primitivos flamengos)

TÉCNICA: Óleo (sobre taboa)

LOCALIZACIÓN: Museo do Prado

DESCRICIÓN FORMAL

Esta obra é un retablo, concretamente un tríptico, titulado *O xardín das delicias*, pintado a comezos do S.XVI. Trátase dun tríptico de madeira pintado ao óleo, técnica introducida e xeneralizada polos pintores denominados “primitivos flamengos”. É unha obra cunha gran carga simbólica. Se observamos a táboa pechada aparece representada a creación do mundo de xeito que aparece a terra dentro dunha esfera de cristal. O mundo do Bosco segue as convencións da época: a Terra é plana, con auga ao redor e con abundante vexetación, rodeada dunha esfera, con reflexos luminosos para dar a impresión de ser cristalina e traslúcida.

No seu interior, unha vez aberto o tríptico, cada táboa representa un tema: *A creación de Adán e Eva* (táboa da esquerda), *O Xardín das Delicias* (táboa central) e *O Inferno* (táboa da dereita). Por tanto, aínda que cada táboa reflicte unha temática diferenciada, todas viran en torno á aparición do pecado no mundo, a natureza dos pecados relacionados cos praceres terreaux e as consecuencias que o goce destes conlevan, os castigos do Inferno.

Na táboa esquerda represéntase o último día da Creación, cando Deus decide crear primeiro ao home e, acto seguido, á muller. Nesta obra resaltan as cores brillantes, azuis e verdes, e nunha contorna idílica, de formas rochosas caprichosas, o pintor representa animais fantásticos. A idílica imaxe de paz do Paraíso, que nun principio podemos observar, interrómpeuse cando, contemplando con maior atención, observamos a un león devorando un cervo ou un leopardo cun rato na boca. Estes elementos perturbadores da paz paradisiaca anuncian a presenza acechante do pecado. No estanque central aparece a fonte da vida, representada cunha forma entre orgánica e mineral, por unhas de cuxos orificios aparece unha

curuxa, símbolo do mal. Probablemente este elemento teña connotacións sexuais e fálicas anunciando os praceres da carne desenvolvidos na segunda táboa. Á dereita do estanque aparece unha rocha con forma de rostro humano, o rostro do diaño, da que sae unha serpe para enroncarse na árbore da Ciencia do Ben e do Mal, desde onde tentará a Eva.

Na táboa central, que dá nome ao conxunto da obra, aparece unha paisaxe na que o pecado triunfou e multitude de seres humanos, homes e mulleres sen distinción da súa condición social ou raza, sucumben aos praceres da carne. A luxuria parece apropiarse de todos e amósanse todo tipo de relacións sexuais. Así, na parte inferior aparecen numerosos espidos en grupos ou parellas aparecen en actitudes sexuais acompañados de moluscos, cunchas, así como de froitos vermellos (cereixas, frambuesas, amorodos) como metáforas da fugacidade dos praceres sexuais. Igualmente aparecen paxaros xigantes nos que hai que ver connotacións sexuais como símbolos de desexo sexual. Algunhas destas parellas aparecen dentro de cunchas ou pompas de cristal que aluden á capacidade do pecado para atrapar á persoa. No centro aparece un estanque circular percorrido por un cortexo de xinetes espidos sobre animais reais e fantásticos (símbolo dos pecados capitais: luxuria, preguiza, gula, ira, envexa, avaricia e soberbia). O estanque podería representar a fonte da eterna mocidade ou o estanque do adulterio no bañan os seus corpos mulleres espidas con tocados de corvos e pavos, símbolos da incredulidade e da vaidade respectivamente. Detrás aparece un estanque no que converxen catro ríos en alusión aos ríos do Paraíso. Tamén aparecen construcións imaxinarias.

O panel da dereita representa o Inferno, no que os pecadores sofren innumerables torturas como consecuencia dos pecados cometidos. Adóitasele chamar “Inferno musical” pola importante presenza de instrumentos musicais, utilizados para torturar aos pecadores que adican o seu tempo á música profana. Nesta táboa, as cores, en consonancia co tema, vólvense escuros predominando os tons negros, azulados e avermellados. De toda a escena, o que máis atrae a atención é o plano medio coa figura do home-árbore, asociado co demo, tanto pola súa cor clara sobre fondo escuro, como polo seu gran tamaño en relación aos outros seres representados. Se no Xardin das delicias dominaba a luxuria, no Inferno reciben o seu castigo todos os pecados capitais. Bo exemplo é o monstro sentado no primeiro plano, á dereita da táboa, que devora homes e os expulsa polo ano (avaros). Sen dúbida alude aos glotóns (pecado da gula) o interior de taberna do tronco do home-árbore, no que as personaxes espidas sentadas á mesa esperan que os demos sirvan sapos e outros animais inmundos. Aos envidiosos destínaselles o suplicio da auga xeadada. Tampouco fallan castigos para os vicios censurados pola sociedade da época, como o xogo, ou para algún grupo social, como o clero, tan desprestixiado entón, como se pode ver no porco con toca de monxa que abraza a un home espido. Na parte central aparecen representacións oníricas, con criaturas estrañas. No nivel inferior aparecen xogadores de dados e naipes torturados por demos.

O debuxo caracterízase por ser simple, claro e expresivo, e as escenas están pintadas dun xeito moi minucioso, no que se aprecia a influencia da Escola Flamenga.

COMENTARIO DA OBRA E CONCLUSIÓN

Son innumerables as personaxes e símbolos que enchen esta complexa obra. Sen dúbida, esta encerra unha mensaxe moralizante advertindo ao home das consecuencias que ten para o home o goce dos praceres carnais, que aínda que doces son de breve duración, como os froitos vermellos, fronte ao carácter eterno das torturas do Inferno representadas na táboa do lado. Con todo, hai investigadores que deron un sentido distinto á obra, pois para eles a táboa central non representaría os pecados, senón que representaría un estado idílico dun Paraíso onde o home goza, onde non existe a vellez nin os traballos, e que nunca existiu como consecuencia do pecado cometido por Eva. Con todo, hai que ver unha clara influencia medieval na obra do Bosco, visible tanto nas personaxes fantásticas e demoníacas, que enlazaban directamente cos bestiarios medievais, como no recurso á caricatura e a sátira cun fin moralizante.

Nesta obra, o Bosco dá testemuña dun estilo orixinal aínda que con raíces na tradición medieval. A pintura do Bosco foi moi valorada polo rei Felipe II polo seu carácter moralizante, o que fixo que adquirise algunhas das mellores obras deste autor, na actualidade conservadas no Museo do Prado. Igualmente, os

pintores do movemento surrealista viron na obra do Bosco un precursor do mundo onírico que buscaban, definíndoo como “primeiro pintor surrealista”.

O Xardín das delicias segue sendo hoxe en día un xeroglífico iconográfico de difícil resolución, a pesar dalgunhas interpretacións de natureza psicoanalítica. Crese que as imaxes beben da cultura xeral da época. O saqueo de 1468 en Gante, perto da cidade natal do artista, que conlevou moitas execucións e torturas públicas, e a edición de diversos libros de visións apocalípticas puideron servir ao artista para plasmar as crueis escenas da táboa do Inferno. É unha obra de carácter moralizador, non exenta de pesimismo, na que O Bosco insiste no efímero dos praceres pecaminosos representados na táboa central. O pecado é o único punto de unión entre as tres táboas. Desde a súa aparición no Paraíso coa serpe e con Eva, que asume a culpa principal da expulsión do Paraíso, propia da misoxínia medieval, o pecado está presente no mundo, pese a que se amose como un Paraíso terreo enganoso aos sentidos, e ten o seu castigo no Inferno.